

GRIEKENLAND: VAN VERZET TOT BURGEROORLOG 1941-1945

Inleiding

Toen ik in Athene aan mijn licentiaatsverhandeling over het begin (de eerste twee "rondes") van de Griekse burgeroorlog werkte, werd ik overstelt door enthousiaste reacties: oude mensen die me vertelden hoe ze tijdens de bezetting Engelse soldaten het land hadden helpen ontluchten, veteranen die bij hoog en bij laag beweerden dat het "allemaal de schuld van de Duitsers" was, studenten die mij vroegen hen te vertellen "wat er nu eigenlijk precies gebeurd was", omdat zij daar op school niet veel over te horen kregen... De eigenaar van mijn flat, een stilzwijgende man van rond de zestig jaar, greep me, toen hij hoorde waar ik mee bezig was, plots bij de arm, keek me met doordringende blik aan, en waarschuwde me dat er "δύο πλευρές", twee zijden, waren, en dat ik moest opletten met wat er allemaal geschreven stond. Later vernam ik van zijn vrouw dat hij in 1948 was opgepakt wegens "communistiche activiteiten" en maar liefst zestien jaar in de gevangenis had gezeten... Dergelijke verhalen zou ik later nog meerdere keren horen.

Nu, wat de "twee zijden" betreft, begreep ik al gauw wat hij bedoelde. De bronnen over de burgeroorlog zijn inderdaad in sterke mate gekleurd; beide partijen - communisten en niet-communisten - geven hun versie van de feiten, en vaak blijken de auteurs op de een of andere manier ook betrokken te zijn geweest bij de feiten die ze beschrijven. Het komt erop aan de "middenweg" te volgen, maar tegenstrijdige getuigenissen, vooroordelen, verschillende versies van "harde" feiten, en tenslotte nog veel ontoegankelijk bronnenmateriaal (vooral aan de Griekse communistische zijde) zorgen ervoor dat we op vele punten nog in het duister tasten.

Oorlog en bezetting

Bij het uitbreken van de oorlog in Europa in september 1939 bevond Griekenland zich stevig in de greep van de dictatuur die Joannis Metaxas, gesteund door koning Georges II, drie jaar tevoren had ingesteld. Ondanks zijn bewondering voor de regimes van Hitler en Mussolini, onderhield Metaxas uit economische en strategische motieven toch nauwlettend de vriendschapsbanden met de oude beschermmacht, Groot-Brittannië. Officieel hield hij echter vast aan een neutrale politiek en negeerde hij Mussolini's provocaties, in de hoop Griekenland buiten de oorlog te kunnen houden. Niettemin, toen de Italianen op 28 oktober 1940 Griekenland langs de Albanese grens binnenvielen, riep Metaxas het

Griekse volk ogenblikkelijk op tot hardnekkig verzet; de bitterheid en verdeeldheid van het verleden leken even vergeten en heel de Griekse natie stond geestdriftig op tegen de Italiaanse indringer, die tot diep in Albanië werd teruggedrongen.

Griekenland was hiermee dus op dat moment Groot-Brittannië's enige bondgenoot in de oorlog, en de Engelsen boden aan om versterkingen te sturen, maar Metaxas wees dat aanbod af, omdat hij de Duitsers niet wilde provoceren. De Duitse dreiging in de Balkan werd echter langzaam maar zeker groter, en aan deze neutrale politiek kwam een einde toen Metaxas, na een korte ziekte, op 29 januari 1941 stierf. Zijn opvolger, Koryzís, stemde wel in met Britse hulp, en vanaf maart begonnen de versterkingen aan te komen.

Hoedanook, toen de Duitsers op 6 april 1941 de invasie van Griekenland langs Bulgarije en Joegoslavië lanceerden, zorgde hun overmacht en de slechte coördinatie van de Britse en Griekse troepen ervoor dat de strijd in feite na enkele dagen al beslecht was. Het land werd volledig overrompeld en op 27 april marcheerden de Duitse troepen reeds Athene binnen. Een maand later was het Griekse grondgebied volledig in handen van de Asmogendheden. Onder leiding van de collaborateur Tsolakoglou werd in Athene een marionettenregering gevormd en terzelfdertijd vestigden de koning en de regering in ballingschap zich in het Midden-Oosten. Griekenland was aan haar lot overgelaten...

Het verzet

De traditionele "oude" politici in Athene hielden zich stil onder de bezetting en achtten het beter om af te wachten¹. Sinds het parlementair systeem was afgeschaft onder Metaxas, waren de partijen in feite werkloos geworden, en "verlamd" door de dictatuur. Daarbij komt nog het feit dat de politieke partijen in Griekenland niet de moderne infrastructuur hadden zoals we die aantreffen bij partijen in het Westen. Ze waren veeleer geconcentreerd rond belangrijke figuren dan dat ze een echt politiek programma hadden: "Based on networks of personal relations, they were always there in potentio, but they never came into active operation except when mobilizing for elections, operating in parliament through their delegations, or participating in the government itself"². Het gevolg, tijdens de bezetting, was dat "outside the apparatus of parliamentary government, traditional parties were ill-equipped to mobilize large masses of people to engage

¹ J.A. Petropoulos, *The Traditional Political Parties of Greece during the Axis Occupation* (in: J.O. Iatrides, *Greece in the 1940's. A nation in Crisis*, Hannover-London 1981) p. 27-28.

² Petropoulos, p. 27.

in public tasks”³, met andere woorden: van de kant van de traditionele partijen zou het initiatief tot verzet al zeker niet komen. Integendeel, ze keurden een verzetsbeweging ronduit af, en sommigen collaboreerden zelfs openlijk met de bezetter. Ze beperkten zich tot de rol van observator en hielden hun opties angstvallig open tot de situatie duidelijker werd.

Dat gold niet voor de KKE (*Kommounistiko Komma Elladas*; Communistische Partij van Griekenland). De communisten, die met hun sterke organisatie en programma de enige echte partij in de westerse zin van het woord waren, hadden wel zware klappen gekregen onder het Metaxasregime, maar de kern van de organisatie was tijdens de dictatuur ondergronds gegaan en quasi onaangestast gebleven. De partij reorganiseerde dan ook snel haar kaders en hervatte haar oude activiteiten: stakingen werden georganiseerd onder de arbeiders in de steden, pogingen van de bezetter om dwangarbeiders naar Duitsland te deporteren verhinderd... Verscheidene kleine verzetsorganisaties zagen het licht in mei en juni 1941, en even later, op 27 september 1941, werd het EAM (*Ethniko Apeleftherotiko Metopo*) opgericht, het Nationaal Bevrijdingsfront.

Het EAM was een coalitie van verschillende linkse partijtjes, maar de KKE, van wie het initiatief uitging, hield de touwtjes stevig in handen, hoewel dat van buitenaf niet zo zichtbaar was: het communistisch karakter van het EAM werd zorgvuldig geheim gehouden. Het EAM wou een echt nationaal verzet (of beter gezegd: nationale “bevrijding”⁴) organiseren en stond open voor alle partijen, ongeacht hun politieke overtuiging en ongeacht hun plannen voor de toekomst, zolang ze zich maar inzetten voor de bevrijding van het land. In een mum van tijd werd een efficiënte propagandacampagne opgericht; het dynamische

³ Petropoulos, p. 28.

⁴ In het artikel *EAM-ELAS: Resistance or National Liberation Movement?* (in: M. Sarafis, *Greece: from Resistance to Civil War*, Nottingham 1980) wijst Thanasis Chadzis op de fundamentele verschillen tussen de verzetsorganisaties die ontstonden in West-Europa en in de Balkan. Deze verschillen blijken uit het gebruik van de benamingen ‘verzet’ en ‘bevrijding’. In West-Europa wordt de strijd tegen de bezetting aangeduid als ‘verzet’. De term werd voor het eerst gebruikt door de Franse patriotten die in het Musée de l’Homme in Parijs werkten. Zij besloten de benaming ‘verzet’ en niet ‘bevrijding’ te gebruiken, omwille van het eenvoudige feit dat hun activiteiten zich zouden beperken tot verzetsdaden die de Geallieerden, voor wie de eigenlijke taak van de ‘bevrijding’ was weggelegd, tot hulp zouden zijn. In de Balkan en meer bepaald in Griekenland werd de term ‘verzet’ veel minder gebruikt, en door het EAM zelfs helemaal niet. Het EAM beschouwde de strijd als meer dan alleen maar verzet, het was een voortzetting van de nationale bevrijdingsstrijd (*Apeleftherotikos Agonas*); het EAM “based its efforts on the forces inside the country, which would have liberated Greece, perhaps without the help of allied landings.”

programma oefende een grote aantrekkingskracht uit op de bevolking, en vooral op de jongeren en de vrouwen⁵.

Op 16 februari 1942 werd het ELAS (*Ellinikos Laïkos Apeleftherotikos Stratos*; Grieks Volksbevrijdingsleger), de militaire arm van het EAM, opgericht. Al tegen het eind van de zomer van 1941 waren de eerste gewapende bendes in de bergen verschenen; Griekenland kende immers een lange, levendige traditie van gewapend verzet⁶. De Grieken hadden in een serie van nationale opstanden de wapens opgenomen tegen de Turken, *kleftes* en *armatoli* hadden de Griekse bergen eeuwenlang onveilig gemaakt en amper dertig jaar terug hadden Griekse guerrillero's nog tegen Bulgaren en Turken gevochten om de heerschappij over Makedonië. Nu trokken de jonge mannen, in de voetsporen van hun heroïsche voorvaders, ten strijde tegen de nieuwe indringer; enerzijds werden ze aangetrokken door het romantische beeld van de vrijheidsstrijder die door de bergen zwerft, maar anderzijds had het ook een praktische kant, namelijk ontsnappen aan de ellende en de hongersnood in de arme dorpen. Aangezien de bezetters voorrang hadden gegeven aan de beveiliging van de stedelijke centra en de voornamelijk verkeersknooppunten, en de bergstreken (die 70 % van het land uitmaken!) aan hun lot hadden overgelaten, en er ook aan wapens geen gebrek was (veel soldaten hadden hun geweer gewoon meegenomen naar huis nadat het Griekse leger was ontbonden in de lente van 1941), werd de "roep van de bergen" onweerstaanbaar. Nu, met de oprichting van het ELAS, begonnen de guerrilla-activiteiten meer en meer vorm te krijgen.

Rond dezelfde tijd werden ook enkele republikeinse verzetsbewegingen opgericht door Venizelistische⁷ officieren. Voor deze officieren, die na hun deelname aan de coups van 1933 en 1935 waren afgezet, en die van Metaxas niet mochten deelnemen aan de oorlog in Albanië, kwam de bezetting - voor zover dat mogelijk was - enigszins als een bevrijding, aangezien de bezetters geen afkeer leken te hebben van republikeinse ideeën en deze zelfs aanspoorden als tegengewicht voor de regering in ballingschap. Zij stonden echter, net zoals de "oude" politici, zeer wantrouwig tegenover het EAM en richtten hun eigen verzetsorganisaties op, waarvan de belangrijkste het EDES (*Ethnikos Dimokratikos Ellinikos Sindesmos*; Griekse Nationale Republikeinse Liga), onder leiding van Napoleon

⁵ De communisten waren in de streng patriarchale Griekse maatschappij de eersten die man en vrouw als gelijken beschouwden en ze droegen hierdoor in belangrijke mate bij tot de emancipatie van de Griekse vrouw.

⁶ W.H. McNeill, *The Metamorphosis of Greece since World War II*, Oxford 1978, p. 66.

⁷ Volgelingen van Venizelos, de politicus die tijdens en na W.O. I de leider was van de liberale, republikeinse partij, in oppositie met de volkspartij (royalisten).

Zervas, en de EKKA (*Ethniki kè Kinoniki Apeleftherosis*; Nationale en Sociale Bevrijding), onder leiding van kolonel Psarros, waren. Deze verzetsorganisaties bleven echter slechts van lokaal belang (het EDES bevond zich in Epirus en de EKKA in het Parnassosgebergte) en werden niet de massabeweging die het EAM aan het worden was.

Het enige dat de communisten en de republikeinen gemeen hadden, was een onverzoenlijke vijandigheid jegens de koning. Allen waren het erover eens dat deze niet kon terugkeren naar Griekenland, tenzij "na een vrije expressie van de wil van het Griekse volk". De koningskwestie was inderdaad het scharnierpunt waarrond alles draaide, en dat brengt ons bij de derde partij die het verzet stimuleerde: de Engelsen.

SOE in Griekenland

De Engelsen hadden in Griekenland, met het oog op een eventuele bezetting van het land door de Asmogendheden, al enige voorbereidende maatregelen getroffen voor de organisatie van het verzet, zoals het trainen van saboteurs en het verbergen van sabotagemateriaal in het land. Een belangrijker rol zou echter gespeeld worden door de "Special Operations Executive" (SOE), een nieuwe organisatie die tot doel had "to coordinate all action by way of subversion and sabotage against the enemy overseas"⁸. Groot-Brittannië stond in deze fase van de oorlog namelijk nog alleen (de Sovjet-Unie en de Verenigde Staten werden pas bondgenoten in respectievelijk juni en december 1941) en het was heel onwaarschijnlijk dat de Engelsen op hun eentje een invasie in bezet Europa zouden kunnen uitvoeren; daarom overwoog men het plan om al diegenen in bezet Europa, die bereid waren verzet te bieden, aan te sporen en te steunen.

Al van bij het begin ontstond er rivaliteit tussen de SOE en de andere, bestaande organisaties, zoals de SIS (Secret Intelligence Service), het "Foreign Office" (Ministerie van Buitenlandse Zaken) en het "War Office" (Ministerie van Oorlog), die in de nieuwe organisatie (die, wat hun betrof, bestond uit een stelletje "knoeiende amateurs") een bedreiging van hun eigen privileges zagen. De SOE kreeg van de overheid namelijk voorrang wat betreft het recruterende van manschappen en het verkrijgen van materiaal (dat in deze periode heel schaars was) en daardoor werd ze al gauw een doorn in het oog van de andere organisaties. Wat de recrutering van de SOE betreft, in het geval van Griekenland telde ze onder haar leden veel archeologen en classicisten, die een goede kennis van de taal bezaten en ervaring uit de eerste hand betreffende de topografie van het land. Wat

⁸ R. Clogg, *SOE in Greece* (in: Iatrides, *Greece in the 1940's*), p. 105. Verder als Clogg.

van groot belang zou blijken voor de situatie in Griekenland is het feit dat “the great majority of SOE’s operatives in the field, as in SOE Cairo and London, shared the common assumption that communism was a ‘bad thing’, and that the establishment of a communist regime in postwar Greece would be seriously damaging to British interests”⁹.

Nu waren het precies deze “Britse belangen” die het grootste probleem zouden vormen. De SOE hield zich bezig met het aansporen en stimuleren van verzet in bezet Europa, en dat is op zich louter een militair doel, maar onvermijdelijk kwam daar ook een politieke factor bij kijken. Diegenen immers die bereid waren verzet te bieden tegen de Asmogendheden waren namelijk niet zelden personen aan wie de Britse regering normalerwijze net géén steun zou bieden. Het gevolg hiervan was dat “throughout the war SOE was uncomfortably caught in the crossfire between the Foreign Office, with its predominantly political concerns, and the military authorities, who were concerned with maximising the war effort without undue regard for political considerations”¹⁰.

Dit conflict tussen de “short-term military objectives” en de “long-term political interests” kwam nergens zo duidelijk aan de oppervlakte als in Griekenland. Churchill was namelijk vastbesloten om koning Georges II (die nu samen met de Griekse regering in ballingschap Britse bescherming genoot) terug op de troon te brengen. Alleen de monarchie kon volgens hem de rust in Griekenland waarborgen - het hoeft niet gezegd dat een “rustig” Griekenland er een was waarin de Britse invloed niet in gevaar zou worden gebracht. Dat de koning, als verantwoordelijke voor de afschaffing van de democratie, heel onpopulair was geworden in Griekenland, kon de Britse premier niet van zijn stuk brengen. Hij bleef hem bij hoog en bij laag verdedigen als de vertegenwoordiger van de soevereiniteit en de legitimiteit van de Griekse staat en hij werd hierin gesteund door president Roosevelt (“his patrician instincts inclined him to support Churchill’s royalist sympathies”¹¹) en veldmaarschalk Smuts (van Zuid-Afrika). De koning zelf voelde zich door deze hooggeplaatste steun uiteraard ook in zijn positie gesterkt.

Doordat het verzet in Griekenland vooral uitging van anti-royalisten, lag de taak van de SOE daar heel gevoelig. Ze was er “required (...) to give all-out support to guerilla warfare, even to the extent of prejudicing the activities of

⁹ Clogg, p. 108.

¹⁰ Clogg, p. 106.

¹¹ C.M. Woodhouse, *The Struggle for Greece 1941-1949*, London 1976, p. 22-23. Verder als Woodhouse - 1976.

secret groups. But (SOE) was also required to safeguard the position of the King, which could only have been done by ensuring that there was no resistance at all"¹². De SOE werd er door het Foreign Office (FO) van beschuldigd dat ze het beleid van de Britse regering om de koning terug te brengen ondermijnde door in het land precies een oppositie tegen hem op te bouwen. Het gevolg van dit "interdepartementaal conflict"¹³ was dat de Britse Militaire Missie in Griekenland tegenstrijdige instructies kreeg: enerzijds kregen de Britse Verbindingsofficieren (British Liaison Officers) te horen dat hun missie een strikt militaire aangelegenheid was en dat ze er zich ten allen tijde moesten voor hoeden betrokken te raken in politieke discussies, en anderzijds werd hen gemeld dat het de wens van de Britse regering was dat ze niet zouden aarzelen om hun vertrouwen in de Griekse koning en zijn regering te laten blijken. Een moeilijke opdracht, zo zou blijken...

De "British Military Mission"

Op 16 november 1941 schreef David Pawson, de verantwoordelijke van de operaties van de SOE in Izmir, aan Caïro de volgende boodschap: "The King and his Government have only a very small following and (...) they are hated and looked upon as traitors by the vast majority of the people"¹⁴.

Dit bericht toont aan dat de SOE doorgaans beter op de hoogte was van de stand van zaken dan het FO, dat zich van deze "harde bewijzen" voor de onpopulariteit van Georges II niets aantrok en dit en andere berichten nonchalant van de hand deed als "tainted by its Venizelist contacts"¹⁵. Eveneens stond de SOE rond dezelfde periode ook al in contact met het EAM, en hoewel dit vaak wordt beweerd, was de houding van de Engelsen tegenover het EAM aanvankelijk niet vijandig, integendeel: Londen besloot de pas opgerichte organisatie te steunen, "provided that the communists were not given the impression that SOE was supporting them as a political party in opposition to the existing Greek Government"¹⁶.

Het feit dat de SOE de politieke situatie in Griekenland in zekere mate

¹² Woodhouse - 1976, p. 37.

¹³ P. Papastratis, *The British and the Greek Resistance Movements EAM and EDES* (in: M. Sarafis, *Greece: from Resistance to Civil War*), p. 33.

¹⁴ Clogg, p. 115.

¹⁵ Clogg, p. 115.

¹⁶ Clogg, p. 113.

kende, maakt het dan ook des te onbegrijpelijker dat de twaalf SOE-officieren die, een jaar later, in de nacht van 30 september 1942, in de bergen van Roumeli gedropt werden, totaal geen briefing over deze zaken hadden gekregen. Het team, dat onder het bevel van brigadier Eddy Myers stond, moest de spoorlijn Thessaloni - Athene saboteren. De Geallieerden waren in Noord-Afrika namelijk aan kracht beginnen winnen, en om Montgomery en het Achtste Leger te steunen, hadden de opperbevelhebbers in het Midden-Oosten besloten om die spoorlijn af te snijden, aangezien zij een belangrijke toevoer van voorraden voor Rommel's Afrika-korps vormde. Het enige wat de officieren verder was verteld, was dat ze contact moesten nemen met de EDES-troepen van Zervas in Epirus, en met "eventuele" andere verzetsorganisaties¹⁷.

Al gauw stootten de Engelsen ook op ELAS-troepen, aangezien zij midden in ELAS-gebied gedropt waren, en zowel het ELAS als het EDES stemden in om mee te helpen aan de sabotage. Dankzij de hulp van de andartes werd in de nacht van 25 november het Gorgopotamos-viaduct met succes opgeblazen. Normaal gezien zouden de officieren na het uitvoeren van hun opdracht terug naar het Midden-Oosten worden gebracht (behalve één van hen, Christopher Woodhouse, die langer zou blijven om een permanent contact met het verzet op te bouwen), maar wegens het succes van de Gorgopotamos-operatie waren de militaire bevelhebbers enthousiast geworden over het potentieel van de guerrilla-oorlog en heel het team kreeg orders om in Griekenland te blijven om verdere sabotage-activiteiten te helpen coördineren. Myers werd de commandant van wat nu de "British Military Mission" werd en hij "was now plunged willy-nilly into the politics of occupied Greece and had in no way been prepared for what he was to find"¹⁸.

De Engelsen merkten al gauw dat het ELAS en het EDES de enige twee verzetsorganisaties waren die zich in de bergen bevonden (de EKKA zou pas in het begin van 1943 in het Parnassosgebergte verschijnen) en dat zij heel wantrouwig tegenover elkaar stonden. Een samenwerking werd dan ook met de grootste moeite tot stand gebracht, en naarmate het de Engelsen duidelijk begon te worden dat het EAM-ELAS in sterke mate onder invloed stond van de KKE, groeide ook hun wantrouwen.

De wrijvingen tussen het ELAS en het EDES werden steeds ernstiger; reeds in december 1942 kwam het tot een kleine schermutseling tussen de twee organisaties. Aris Velouchiotis, de "protokapetanios" van het ELAS, had namelijk gehoord dat een Engels vliegtuig voorraden had gedropt in het gebied van Zervas en hij stak met vierhonderd andartes de Acheloös-rivier (de algemeen aanvaarde

¹⁷ E.C.W. Myers, *Greek Entanglement*, London 1955, p. 18 en verder. Hierna: Myers.

¹⁸ Clogg, p. 116.

grens tussen EDES- en ELAS-gebied) over om zijn deel op te eisen. De voorraden waren echter al verdeeld onder de manschappen van Zervas en Woodhouse moest voorkomen dat het tot een gevecht kwam. Dergelijke voorvallen waren schering en inslag, en toen het ELAS in maart 1943 enkele republikeinse officieren (onder wie kolonel Sarafis, die later het opperbevel van het ELAS op zich zou nemen) op verdenking van collaboratie met de vijand gevangen nam, kwam het tot een regelrechte crisis. Enkele andartes waren de gevangenneming ontsnapt en hadden een toevlucht gezocht bij Zervas, die prompt een dreigend ultimatum van het ELAS kreeg.

Rond deze tijd waren er nieuwe orders uit Caïro gekomen betreffende een operatie die de codenaam "Animals" had gekregen: om de Duitsers de indruk te geven dat er een geallieerde landing in het westen van Griekenland (Epirus) zou plaatsvinden (de échte landing zou plaatsvinden in Sicilië), zouden er in heel het land sabotage-acties moeten worden uitgevoerd. Myers stond in deze kritieke situatie in feite voor een groot dilemma: samenwerken of breken met het EAM-ELAS? Het eerste leek, gezien de toenemende brutaliteit van de organisatie, meer en meer onmogelijk te worden, maar het tweede kon helemaal niet: het EAM-ELAS was meester in vier vijfden van het gebied waar de sabotage voor operatie "Animals" moest plaatsvinden. Als de contacten verbroken werden, kwamen de militaire plannen op de helling te staan. De BMM kon de gemoederen tenslotte alsnog bedaren (het EAM-ELAS had de steun van de Engelsen, in de vorm van voorraden en wapens, immers ook nodig) en - belangrijker nog - ze bereikte dat door alle verzetsorganisaties een overeenkomst werd ondertekend, de "National Bands Agreement", die hen enige garantie bood dat de guerrilla-troepen zouden samenwerken, of op zijn minst elkaar met rust zouden laten. De intense sabotage-campagne, waarbij ditmaal het Asopos-viaduct werd opgeblazen, kon hierdoor ongehinderd verlopen.

De breuk in het republikeins front

Myers bracht over de situatie regelmatig verslag uit aan Caïro, en plichtsgetrouw meldde hij ook dat hij had bevonden dat er bij de Grieken een overweldigend gevoel tegen de koning bestond en een bijna algemene eis dat deze niet zou terugkeren vooraleer er een plebisciet had plaatsgevonden. In deze kwestie bleef de Britse overheid echter onvermurwbaar. Een bericht van de SOE in Caïro aan Myers (van eind april 1943) toont aan dat de Engelsen duidelijk bereid waren om tot het uiterste te gaan:

"We are to point out that, not only according to International Law, but also by their own Constitution, the Greek King is still the legal head of the State.

*This justifies our continued support to all ELAS bands which fight against the Axis. As, however, it appears impossible to separate ELAS from EAM, whose political aims run counter to those of the more moderate Movements in Greece, the authorities in Cairo consider that, after the liberation of Greece, civil war is almost inevitable*¹⁹.

Uiteindelijk zou de Britse overheid door haar houding (Kedros heeft het over een "historically scandalous attitude"²⁰) de Grieken dwingen één van de twee kampen te kiezen: het kamp van de Geallieerden, en dus van de koning en zijn regering, of het kamp van de anti-royalisten.

Zoals reeds gezegd, hadden alle verzetsbewegingen hun anti-royalisme gemeen; we kunnen dus, ondanks de wrijvingen tussen het ELAS en het EDES, nog steeds gewagen van een "kamp van de anti-royalisten". In deze situatie deed zich nu een belangrijke verandering voor. De BMM had Zervas "gesuggereerd" dat hij ter gelegenheid van de nationale feestdag (25 maart) een vriendelijke boodschap naar de koning zou kunnen zenden. Zervas stemde hier mee in, maar voegde er een verklaring aan toe die voor een verrassende nieuwe noot zorgde in de problematiek rond de constitutionele kwestie:

*"If King returns here result free opinion our people we will be first to welcome and consider Greece constitutional quarrels ended. If England for wider reasons and even without people's wishes wants return of the King we fighting for liberation will not oppose at all"*²¹.

Hiermee ging Zervas een totaal onverwachte richting uit, die hoedanook het startsein gaf voor een algemene tendens die zich aan het ontwikkelen was: toenadering tot de koning en zijn regering. Blijkbaar was Zervas begonnen denken dat de terugkeer van de koning minder erg was dan een Griekenland dat zich "in de greep van het communisme" zou bevinden, en had hij daarom zijn republikeinse overtuigingen overboord gegooid en definitief voor de zijde van de Engelsen (en dus de koning) gekozen. Anderen zouden, hoewel minder expliciet, zijn voorbeeld volgen. Deze "breuk" in het kamp van de anti-royalisten verscherpte

¹⁹ Myers, p. 189.

²⁰ A. Kedros, *The Mistakes of the Allies and the Mistakes of the Resistance* (in: M. Sarafis, *Greece: from Resistance to Civil War*), p. 55.

²¹ Woodhouse - 1976, p. 36. Zie ook A. Kedros, *Η ελληνική αντίσταση (1940-1944)*, Athene 1976, p. 216 en K. Pyromaglou, *Ο Δούρειος ίππος*, Athene 1958, p. 79-82.

uiteraard de tegenstellingen tussen de communisten en Zervas, die door de eersten smalend een “*τυφλό όργανο των Αγγλων*”²² werd genoemd.

Het resultaat van deze verschuiving was dat er na de oorlog geen sprake meer zou zijn van een conflict tussen republikeinen en royalisten; het zou er een worden tussen communisten - de enigen die hun tegenstand tegen de koning niet opgaven - en anti-communisten.

En de koning? Op 4 juli 1943 verklaarde hij aan het Griekse volk dat een algemene verkiezing zou gehouden worden van zodra het land bevrijd was en dat de Griekse regering in ballingschap haar ontslag zou geven wanneer ze in Athene aankwam. De implicatie was duidelijk dat de koning naar het land zou terugkeren aan het hoofd van zijn troepen. Myers trachtte nog om zelf, vergezeld door vertegenwoordigers van het EAM-ELAS, het EDES en de EKKA, de republikeinse zaak te gaan bepleiten in Caïro, maar het mocht niet baten. De regering in ballingschap reageerde verontwaardigd op de eisen van de guerrilla-delegatie - hierin aangemoedigd door Churchill in eigen persoon - en ze zond de vertegenwoordigers zondermeer terug naar de bergen van Griekenland; Myers, “who had been meddling in political matters which they (het FO) regarded as being no concern of his”²³, kreeg geen toestemming om terug te keren en zijn positie werd overgenomen door Woodhouse. De delegatie was woedend en teleurgesteld... Griekenland was vanaf nu een kruisvat geworden dat elk moment kon ontploffen.

De “Eerste Ronde”

In oktober 1943 brak de burgeroorlog uit in Centraal- en West-Griekenland. Het ELAS viel de andere verzetsorganisaties aan en deed dit op zo'n grote schaal dat heel het gebeuren later bekend zou worden als de “Eerste Ronde” in wat een communistische poging leek te zijn om door middel van geweld de macht te grijpen²⁴. Ofschoon het vaststaat dat het EAM-ELAS de hoofdverantwoordelijke was voor het starten van de vijandelijkheden, is het nu duidelijk dat meerdere factoren aan de basis lagen van de “Eerste Ronde”. Het ELAS had inderdaad sedert de beginnagen weinig verdraagzaamheid getoond tegenover de andere verzetsbewegingen en het had er steeds op gedrukt dat de overige organisaties

²² “Blind instrument van de Engelsen”, zie *Δοκίμιο ιστορίας του ΚΚΕ, Α' τόμος, 1918-1949*, Athene 1995, p. 389. Verder als Dokimio.

²³ Clogg, p. 116.

²⁴ J.O. Iatrides, *Revolt in Athens. The Greek Communist 'Second Round'? 1944-1945*, Princeton 1972, p. 39 en verder. Hierna: Iatrides - 1972.

zich onder ELAS-bevel moesten plaatsen terwille van de eenheid en een grotere doeltreffendheid in de strijd tegen de bezetters. Het was herhaaldelijk de aanstichter geweest van incidenten, maar er waren uitzonderingen, vooral in gebieden waar zijn gezag niet superieur was. In de streek rond Athene en in de Peloponnesos kwam vaak de omgekeerde situatie voor, namelijk ELAS-groepen die het slachtoffer werden van de terreur die rechtse groeperingen zoals het ES, de EOA en X ("Chi")²⁵ zaaiden. En nu, na de zomer van 1943, werd de Britse houding tegenover de verschillende verzetsorganisaties door het EAM-ELAS (juist) geïnterpreteerd als een onverholven poging om zijn rivalen te steunen en de links-republikeinse invloed in het land in te perken. Ook de Duitsers droegen er met een slimme propaganda-campagne toe bij dat de verdenkingen en haatgevoelens aangewakkerd werden, en de regering in Athene (nu onder leiding van premier Joannis Rallis) hielp hen daarbij; de sterk anti-communistische "veiligheidsbataljons" (*tagmata asfalias*) werden opgericht om de guerrillero's te bestrijden en orde te brengen in die gebieden waar sedert het begin van de bezetting totale wetteloosheid heerste. Afrika was gevallen, Sicilië veroverd en er een succesvolle landing plaatsgevonden; zelfs enkele Egeïsche eilanden waren bevrijd. De capitulatie van Italië in september 1943 voorspelde een nakend einde van de oorlog en dit vooruitzicht werkte als een catalysator voor de gevechten tussen het ELAS en het EDES, die vier maanden zouden duren, met wisselend succes; de EKKA bleef gedurende heel deze eerste fase van de burgeroorlog neutraal.

Toen - dankzij bemiddeling van de Engelsen - de wapenstilstand werd gesloten op het verdrag van Myrofylo-Plaka, op 29 februari 1944, was er bijna niets veranderd; geen van beide organisaties had een definitieve overwinning kunnen behalen, maar in zekere zin kwam het ELAS, dat door het verdrag zijn heerschappij over vier vijfden van het land nu effectief bevestigd, als overwinnaar uit de strijd. Het EDES zat als het ware "opgesloten" in Epirus, had op die manier ook veel minder recruteringsmogelijkheden en zou enkel dankzij de steun van de Engelsen (die een tegengewicht voor het EAM-ELAS wilden creëren) het hoofd boven water kunnen houden.

Twee regeringen

De vier maanden strijd duiden een ommekeer aan in Griekenland. Het was in deze tijd dat het patriottisch begon te worden om de veiligheidsbataljons te

²⁵ ES = *Ellinikos Stratos* ("Grieks Leger").

EOA = *Ethniki Organosis Axiomatikon* ("Nationale Organisatie van Officieren).

X (de Griekse letter 'Chi') was een ultra-conservatieve organisatie onder leiding van kolonel Jorgios Grivas (later de leider van EOKA, de Cypriotische verzetsorganisatie in de jaren '50).

vervoegen en dat het verzet niet langer zomaar als "heroïsch" beschouwd werd²⁶. Vanaf dit moment identificeerden de beide extremen van de Griekse opinie het verzet met communisme - extreem rechts om aan te tonen dat alle verzet slecht was, en extreem links om aan te tonen dat het alleen de communisten waren die verzet boden - en de antipathie tegenover de guerrillero's begon sterker te worden, temeer omdat de KKE, door een burgeroorlog te ontketenen, de propaganda over het "Communistisch Gevaar" gelijk had gegeven. Dat was vooral zo in de Peloponnesos, waar het ELAS met succes een aantal van zijn nationalistische rivalen had uitgeschakeld. Het gevolg was een grote toevloed van leden in de veiligheidsbataljons, en het ELAS probeerde dat dan weer te verhinderen door nog meer bloedige vergeldingsmaatregelen. Dit leidde op zijn beurt tot gruwelijke tegenmaatregelen vanwege de Duitsers: 67 gijzelaars gevangen genomen in het Oude Korinthe op 28 november, 50 gijzelaars doodgeschoten in Egion op 4 december, 50 gijzelaars opgehangen in Andritsèna op 5 december, 25 gijzelaars doodgeschoten bij Githion op 7 december,... Zo kunnen ontelbare gruwelverhalen van over heel Griekenland verteld worden.

De wapenstilstand was wel gesloten, maar de breuk in het republikeinse front was definitief geworden. Het EDES en de EKKa begonnen zich nu meer en meer tot de oude partijen en de regering in Caïro te wenden en de KKE sloeg, nu de "weg van het geweld" onsuccesvol was gebleken, weer de legale weg in. De KKE was al van bij het begin van de bezetting als het ware verscheurd in twee vleugels, enerzijds de conservatieve, Stalinistische vleugel in Athene, die van mening was dat het EAM zich bij die typisch communistische ondergrondse activiteiten moest houden, zoals het organiseren van stakingen, en anderzijds de progressieve, "Titoïstische" vleugel in de bergen, die enkel heil zag in de guerrillastrijd. Dit conflict zou het EAM heel deze periode door blijven beheersen: moest het zijn doeleinden op een legale, politieke manier trachten te bereiken, of op een militaire manier²⁷? Na de maandenlange strijd werd nu opnieuw voor het eerste geopteerd en de KKE trof de voorbereidingen voor wat de Engelsen altijd al hadden gevreesd: de oprichting van een regering in Vrij Griekenland.

Op 10 maart werd het Politiek Comité van Nationale Bevrijding, of PEEA (*Politiki Epitropi Ethnikis Apeleftherosis*) gesticht. De regering in Caïro had een gevaarlijke rivaal gekregen... In april 1944 brak er zelfs mouterij uit onder de

²⁶ Woodhouse - 1976, p. 61 en verder, en J.L. Hondros, *The Greek Resistance 1941-1944: A Reevaluation* (in: Iatrides, *Greece in the 1941's*), p. 42 en verder.

²⁷ H. Richter, *Griekenland zwischen Revolution und Konterrevolution (1936-1946)*, Frankfurt 1973, p. 266; D. Eudes, *Les Kapetanos (la guerre civile grecque 1943-1949)*, Parijs 1970, p. 49-54.

Griekse troepen die in het Midden-Oosten gestationeerd waren; zij eisten dat het PEEA door Caïro als de wettelijke autoriteit in Griekenland zou erkend worden, maar de muiterij werd al vlug de kop ingedrukt door de Engelsen. Het was de laatsten duidelijk geworden dat er dringend een regering van nationale eenheid moest worden gevormd, waarin ook het EAM een - weliswaar beperkt - aandeel zou hebben, om te voorkomen dat het PEEA bij de bevrijding van Griekenland zo sterk zou zijn dat de regering (en de Britse troepen) niet zouden kunnen terugkeren naar het land. Hetzelfde was immers aan het gebeuren in Joegoslavië: daar hadden de Partizanen in november 1943 hun "Executief Nationaal Comité" opgericht, in oppositie tegen de koninklijke regering in ballingschap. De Engelsen stelden nu al hun hoop op "the man of the hour"²⁸, Jorgios Papandreou. Hij was van het bezette Griekenland naar het Midden-Oosten gekomen en werd er prompt - buiten de andere politici om - door de Engelsen tot premier gemaakt.

Papandreou ging meteen tot de actie over. Op de conferentie van Libanon, waarop alle partijen aanwezig waren - de politici van Athene en het Midden-Oosten en al de verzetsorganisaties - stelde hij openlijk het EAM-ELAS verantwoordelijk voor alle problemen en alle andere vertegenwoordigers schaarden zich achter hem. De delegatie van de KKE, het EAM-ELAS en de PEEA leek van haar stuk gebracht en bleef in de verdediging. Meteen na de conferentie vormde Papandreou zijn regering. Het onmogelijke leek bereikt: nationale eenheid. De KKE- en EAM-leiders in de Griekse bergen weigerden echter het verdrag te aanvaarden (het was een "κατηγορητήριο της Εθνικής Αντίστασης"²⁹). Hun vertegenwoordigers hadden onaanvaardbare toegevingen gedaan en zij wilden niet officieel tot de regering toetreden vooraleer een "duidelijke" oplossing voor de constitutionele kwestie was gevonden. Hierop reageerde Papandreou, die vreesde dat het EAM in deze kwestie wel eens een grote aanhang zou kunnen krijgen, met een gedurfde publieke verklaring, op 12 juni, dat de koning niet naar Griekenland zou terugkeren zonder voorafgaand plebisciet. De koning zelf was hiermee niet erg opgezet en beschouwde zichzelf niet gebonden aan de verklaring aangezien ze niet van hemzelf was gekomen. Het EAM toonde zich hiermee evenmin tevreden en de moeilijkheden bleven, tot het EAM plotseling, in augustus, het verdrag van Libanon goedkeurde en aankondigde dat het onvoorwaardelijk tot de Regering van Nationale Eenheid zou toetreden. Deze ommekeer van het EAM is vaak toegeschreven aan instructies van de Sovjet-Unie die de Griekse communisten in deze periode zouden gekregen hebben; op het einde van juli was er inderdaad een Russische missie naar het ELAS-hoofdkwartier in Thessalië gekomen.

²⁸ R. Leeper, *When Greek meets Greek*, Londen 1951, p. 47.

²⁹ "Beschuldiging van het Nationaal Verzet". Dokimio, p. 466.

Dit was weliswaar een militaire, en geen politieke missie³⁰, maar de plotse verandering in de houding van het EAM kwam zo vlug na de aankomst van de Russen dat "one cannot highly dismiss a connection between the two events as sheer coincidence"³¹.

Het eerste doel van de Engelsen, de vorming van een algemene regering, was bereikt. De volgende stap was de oprichting van een nationaal leger, en dat werd bereikt met de Caserta-overeenkomst (september 1944), die alle guerrillatroepen formeel onder het gezag van de Griekse regering en generaal Ronald Scobie (die door de Griekse regering met het bevel over de Griekse verzetstroepen was belast) plaatste. De Caserta-overeenkomst was hiermee de militaire tegenhanger van het verdrag van Libanon: het EAM-ELAS onderwierp zich opnieuw aan de Griekse regering en aan de Engelsen. Rond dezelfde tijd sloten Churchill en Stalin ook hun beroemde "percentage-overeenkomst" waarbij de Sovjet-Unie het overwicht kreeg in Roemenië, Groot-Brittannië in Griekenland, en Joegoslavië "eerlijk" verdeeld werd. Als de Griekse communisten - of tenminste de Titoïstische vleugel onder hen - al van plan waren om de macht te grijpen op het moment van de bevrijding, dan zou het vanaf nu bijzonder moeilijk, om niet te zeggen onmogelijk, worden om Griekenland los te trekken uit de Britse invloedssfeer.

De strijd om Athene: de "Tweede Ronde"

Tegen oktober 1944 waren de Duitsers Griekenland op grote schaal aan het evacueren en op 18 oktober kwam de regering Papandreou in Athene aan. Het land was door de oorlog onbeschrijflijk verwoest, maar de politieke situatie zag er toch vrij positief uit: de regering was uiteindelijk terug in het land en het EAM leek zich tevreden te stellen met de "politieke" (legale) weg, voorlopig althans... De EAM-leiders raakten inderdaad al vlug gedesillusioneerd in Papandreou en werden onzeker over de rol van links in de politieke toekomst van het land, en het begon in hen op te komen dat het ELAS, zolang het niet ontbonden was, kon gebruikt worden als psychologisch middel om meer politieke invloed af te dwingen³². Dagelijkse incidenten in Athene tussen ELAS-leden en de (rechtse) politie- en gendarmerie-eenheden (dezelfde troepen die de overheid tijdens de bezetting

³⁰ S. Sarafis, *O.E.A.A.Σ.*, Athene 1964, p. 368.

³¹ Iatrides - 1972, p. 75. Zie ook C.M. Woodhouse, *Apple of Discord*, Londen 1948, p. 198-199.

³² Iatrides - 1972, p. 148 en verder.

had ingezet tegen de verzetslieden) versterkten het gevoel van vrees en onzekerheid.

Papandreou van zijn kant kondigde wel de ontbinding van alle troepen aan, maar hij rekende daartoe niet het ELAS' belangrijkste rivalen: de "Bergbrigade" en het "Heilig Bataljon", twee troepenmachten uit het Midden-Oosten die door en door rechts waren. Hoewel de Caserta-overeenkomst deze eenheden op dezelfde hoogte had geplaatst als het ELAS en het EDES, namelijk als evenwaardige onderdelen van een Geallieerd Commando, wou Papandreou hen blijkbaar als troef in handen houden³³. Meer nog, hij liet ze naar Athene komen, en dat deed het wantrouwen van het EAM-ELAS groeien. ELAS-eenheden werden steeds dichterbij de hoofdstad gebracht. Blijkbaar hoopte het EAM hiermee druk uit te oefenen op de regering, maar in feite had dit een gevaarlijk omgekeerd effect. Scobie raakte gealarmeerd en waarschuwde dat elke vijandige handeling tegen Britse troepen strenge tegenmaatregelen tot gevolg zou hebben.

Op de duur kwam de situatie op een dood spoor terecht: het EAM weigerde om het ELAS te ontbinden tot de collaborateurs die nog steeds in dienst waren in het politiecorps en de gendarmerie werden gestraft, de veiligheidstroepen gezuiverd en de "royalisten" - inclusief de Bergbrigade en het Heilig Bataljon - ook zouden ontwapend worden; de anderen stonden erop dat het ELAS eerst zou ontbonden worden alvorens verdere maatregelen zouden getroffen worden. Het wederzijdse wantrouwen bereikte een hoogtepunt en er was maar een vonk nodig om de zaak te doen losbarsten.

Die vonk kwam er op 3 december, toen Griekse politiemannen op ongewapende EAM-betogers vuurden³⁴. De daaropvolgende gevechten tussen de ELAS-eenheden en de Britse en Griekse regeringstroepen, bekend als de "Dekemvriana", duurden tot 11 januari 1945. De Britse ambassadeur, Leeper, had Churchill laten weten dat, als Papandreou zou vervangen worden door een nieuwe premier, de burgeroorlog misschien nog zou kunnen vermeden worden, maar daar wou Churchill niets van weten: "You must urge Papandreou to stand to his duty, and assure him he will be supported by all our forces if he does so. The day has long gone past when any particular group of Greek politicians can influence this mob

³³ G.M. Alexander, *The Demobilization Crisis of November 1944* (in: Iatrides, *Greece in the 1940's*), p. 157.

³⁴ De gebeurtenissen van 3 december zijn door vele directe en indirecte getuigen beschreven, en hun versies lopen soms sterk uiteen. Zie Woodhouse - 1976, p. 126; Leeper, p. 100-105; Iatrides - 1972, p. 189; J. Papandreou, *Η απελευθέρωσις της Ελλάδος*, Athene 1949, p. 221; H. Macmillan, *The Blast of War 1939-1945*, New York 1967, p. 499; H. Maule, *Scobie: Hero of Greece. The British Campaign 1944-1945*, Londen 1972, p. 104-109; Dokimio, p. 488-489; Eudes, p.258.

rising”³⁵. We kunnen stellen dat Churchill’s houding de situatie “beyond the point of no return” duwde, temeer omdat de Griekse partijleiders reeds Themistoklis Sofoulis, de leider van de liberalen, als nieuwe premier naar voor hadden geschoven, en dit misschien een nieuwe start mogelijk zou hebben gemaakt³⁶.

De strijd barstte los. Ook in het noorden van het land ging het ELAS tot het offensief over. De nationalistische troepen van Tsaous Andon en Michalagas, die tijdens de bezetting van de Duitsers wapens hadden gekregen om tegen het ELAS te vechten, waren na enkele dagen al vernietigd. In Epirus werden de EDES-troepen van Zervas uiteengeslagen, en ook Thessaloniki werd bezet door ELAS-eenheden, hoewel het daar niet tot een treffen met de Britse troepen kwam. In Athene zelf was de toestand voor de Engelsen zeer kritiek. Tegen 7 december hielden ze enkel nog het centrum van de stad, langs alle kanten omsingeld door de guerrillero’s. In allerijl werd Scobie, die de controle over de situatie was verloren, vervangen door generaal John Hawkesworth, die zich bekwamer toonde, en, naarmate er meer versterkingen toekwamen, begon het tij langzamerhand te keren. Toen Churchill op 24 december het besluit nam om naar Athene over te vliegen “(to) see the situation on the spot”³⁷, hadden het ELAS en de Britse troepen elk ongeveer de helft van de stad in handen.

De “Conferentie van Athene”³⁸, die werd gehouden op 26 en 27 december, bracht weinig vooruitgang, maar over één ding raakten de aanwezigen het eens: dat Churchill de koning zou vragen om aartsbisschop Damaskinos tot regent te maken. Plannen voor een regentschap bestonden al geruime tijd, maar koning Georges II had steeds stokken in de wielen gestoken. Nu was het iedereen - ook Churchill - duidelijk geworden dat het probleem geen militaire, maar een politieke oplossing vereiste. Op 1 januari 1945 werd Damaskinos regent en op 3 januari

³⁵ W. Churchill, *The Second World War, Volume VI, Triumph and Tragedy*, Londen 1954, p. 253. H. Richter wijst in het artikel “*The Battle of Athens and the role of the British*” (in: M. Sarafis, *Greece from Resistance to Civil War*, p. 83) op de verschillen met de tekst die in het “Public Record Office” te vinden is. In plaats van “You must urge Papandreou” uit Churchill’s memoires, staat er “You must force”, en na “assure him he will be supported by all our forces if he does so”, komen er twee zinnen die in Churchill’s memoires ontbreken: “Should he resign, he should be locked up till he comes to his senses, when the fighting will probably be over. It might be that he should be in bed and inaccessible.”

³⁶ Richter (Sarafis), p. 87.

³⁷ Churchill, p. 270.

³⁸ P. Venardos, *Η συμφωνία της Βαρκίζας*, Athene 1995, p. 145-156.

werd generaal Plastiras³⁹ premier van de regering, die nu veel sterker kwam te staan.

Intussen ging de strijd verder, maar de guerrillero's werden geleidelijk teruggedrongen. Op 8 januari trachtte het Centraal Comité van het ELAS Sarafis nog naar de hoofdstad te halen om het oppercommando over te nemen, maar het was al te laat. De strijd was verloren en het ELAS aanvaardde diezelfde dag de Engelse voorwaarden voor de wapenstilstand, die enkele dagen later inging.

De "Tweede Ronde" was voorbij en het Verdrag van Varkiza⁴⁰ (gesloten op 12 februari 1945) leek eindelijk de deur te openen naar de langverhoopte vrede. Een plebisciet zou gehouden worden over de constitutionele kwestie, gevolgd door nieuwe verkiezingen. Het verdrag voorzag de onmiddellijke demobilisatie van alle gewapende verzetstroepen en de vorming van een nieuw nationaal leger op basis van reguliere conscriptie (de Bergbrigade en het Heilig Bataljon bleven echter bestaan en zouden de kern van de toekomstige nationale troepen gaan uitmaken). Amnestie zou verleend worden voor "politieke misdaden" die tijdens de crisis gepleegd waren, maar niet voor "misdaden tegen het algemeen gangbare recht van het leven en bezit, die niet absoluut noodzakelijk waren voor de uitvoering van de politieke misdaad"; een clause die al vlug een wapen in de handen van de regering tegen de linkse verzetstroepen zou blijken. Eveneens zouden de veiligheidstroepen en de civiele diensten gezuiverd worden op basis van "de beroepsbekwaamheid, karakter en moraal, collaboratie met de vijand en de aanwending van de beampte als een instrument van de dictatuur".

“Μήνες τριάντα τρεις και πλέον βάστηξε το Κακό...”⁴¹

Enkele andartes weigerden de wapens neer te leggen en trokken opnieuw de bergen in. Hun aantal zou vlug aangroeien: 8.000 Grieken en 8.000 Slavo-Makedoniërs van het ELAS zouden in de periode van Varkiza over de noordergrenzen ontsnapt zijn, later in het jaar gevolgd door nog eens 20.000 man⁴². De "Witte terreur" die in de plaats van de "Rode terreur" was gekomen vormde daar een van de belangrijkste oorzaken van. K. Tsoukalas vermeldt in zijn "Greek

³⁹ Venizelistische officier, verbannen na de putsch van 1933. Nominaal leider van het EDES.

⁴⁰ Venardos, p. 138-143.

⁴¹ "Drieëndertig maanden en meer duurde het Kwaad...". Odysseas Elytis, *To Axion Esti* (Ανάγνωσμα πέμπτο: η αυλή των προβάτων).

⁴² Woodhouse - 1976, p. 140.

Tragedy”⁴³ dat tussen februari en juli 1945 20.000 mensen werden gearresteerd en 500 vermoord door rechtse terroristische groepen; 2.961 werden er officieel ter dood veroordeeld. De Minister van Justitie verklaarde in december 1945 - volgens dezelfde bron - dat er op dat ogenblik 17.984 personen gevangen zaten, en dat er 2.388 daarvan “wettelijk veroordeeld” waren terwijl er 15.596 “preventief gevangen gehouden werden”. Nog eens 48.956 werden er “vervolgd voor hun activiteiten als EAM-ELAS-leden”. In totaal was het aantal van diegenen die al gearresteerd waren of zouden aangeklaagd worden meer dan 80.000. Alle linkse elementen moesten nu voor hun misdaden betalen, echte of ingebeelde. De publieke opinie had, vertoornnd door het bloedvergieten van de “Tweede Ronde”, weinig sympathie voor communisten, EAM-volgelingen, ELAS-veteranen en hun familie en beschouwde hun vervolging als een vorm van gerechtigheid.

Temidden van de onstabiele politieke situatie - de incompetentere regeringen volgden elkaar vliegensvlug op - en de zich steeds maar uitbreidende rechtse agitatie, greep de Britse regering nogmaals in. Ze overreedde Damaskinos om verkiezingen te houden vóór het plebisciet, en dus de volgorde zoals die in het verdrag van Varkiza stond om te keren. Dit lokte een grote golf van protest uit en de KKE weigerde eraan deel te nemen. Op de vraag of dit besluit van de KKE een “serious tactical error” was, of een “well-conceived maneuver to mask its lack of popular support and disarray at the top”⁴⁴, kan niet met zekerheid geantwoord worden, maar de gevolgen waren navenant: de Volkspartij behaalde de absolute meerderheid en haar leider, K. Tsaldaris, vormde een kabinet dat overwegend uit royalisten bestond. Het plebisciet dat in september van hetzelfde jaar werd gehouden, resulteerde tot niemands verbazing in 68,9 % ten gunste van de monarchie. Koning Georges II keerde ogenblikkelijk naar Athene terug, door vele Grieken toegejuicht als het symbool van Griekenlands overwinning op het internationaal communisme. Hij stierf negen maanden later aan een hartaanval en werd opgevolgd door zijn broer, Paul.

Het conflict sluimerde in Griekenland, dat een sleutelpositie in de groeiende Koude Oorlog aan het innemen was. De Amerikanen zouden de taak van de Engelsen overnemen en het Democratisch Leger, de opvolger van het ELAS, zou in de “Derde Ronde” opnieuw de strijd aangaan met de regering. Een nieuwe confrontatie leek evident, maar dat ze nog eens drie jaar zou duren, kon niemand voorspellen.

Michael BRAECKMAN

⁴³ C. Tsoucalas, *Greek Tragedy*, Londen 1969, p. 93 en verder.

⁴⁴ Iatrides - 1972, p. 266.